

■ Асоба

СНЕЖАНЬ ПАТРЫЯРХА

Карыфей, патрыярх беларускай літаратуры — словы ў адрас Міколы Аўрамчыка. Славыты паэт у снежні адзначыў 95-годдзе, у яго гонар Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры разам з Цэнтральнай навуковай бібліятэкай імя Якуба Коласа наладзілі вечарыну, дзе сабраліся літаратары і дзеячы культуры. Атрымалася так, што словы ў гонар аднаго чалавека фактычна сталі словамі ў гонар беларускай літаратуры. І нікога дзіўнага: Мікола Аўрамчык — той чалавек, які атрымаў пучэйку ў творчасць ад Купалы і Коласа яшчэ да вайны. Прайшоў праз драматычнае XX стагоддзе, адчуў тэмы, што яно прапаноўвала літаратуры. Асабіста ведаў і сябраваў з усімі тымі, хто ствараў беларускую літаратуру за савецкім часам. Сам пісаў, як бачыў і адчуваў, — паэзію і прозу. Пісаў пра калег-літаратараў — прысвячаў ім вершы, публіцыстычныя творы, эсэ. Але і гадаваў нашу айчынную літаратуру — выхаваў не адно пакаленне паэтаў.

Ён прыйшоў на сустрэчу з літаратурай у той дзень. Вытанчаны, прывабны (нават рамантычна прывабны) у сваёй сівізне — яму вельмі пасуе гэты вобраз. Нехта нагадаў, як Генадзь Бураўкін аднойчы сказаў: «Аўрамчык стаў падобны на якога сацыял-дэмакрата». Гэта напэўна, інтэлігентнасцю і спагадай. Пра яго заўважалі: па жыцці ён чалавек вельмі добры, аптымістычны, нягледзячы на тыя выпрабаванні, што перажыў (вайна, палон, цяжкая праца на каменнавугальнай шахце ў Германіі, пакаранне пасля вайны, пагроза зняволення), з замілаваннем прымаў і прымае жыццё. Можна таму, што сапраўды навучыўся радавацца кожнаму падоранаму дню. І вось з такой жа шчырай радасцю — і ад сустрэчы — слухаў словы сваіх маладзейшых калег. Фонам на сцяне ішлі фотаздымкі: з Танкам, Мележам, Быкавым, Караткевічам, іншымі нашымі літаратарамі. Што ні чалавек побач з ім — тое асоба. Асобы казалі словы ў яго гонар, дапамагаючы лепш зразумець такую з'яву, як беларуская літаратура.

Казімір КАМЕЙША, паэт, перакладчык:

— Калі выстраіць у шэраг тых, каго падтрымаў, падставіў сваё плячо, выправіў у шырокую паэтычную дарогу Мікола Якаўлевіч, то была б магутная рота. Мы ўсе шануем нашага настаўніка. Я з Міколам Аўрамчыкам пазнаёміўся больш за паўсотні гадоў таму. Мы, студэнты-першакурснікі (я, Рыгор Семашкевіч і Эдуард Зубрыцкі), некай адважыліся і пайшлі туды, дзе знаходзіўся ЦК камсамолу, але ў тым жа будынку размяшчалася рэдакцыя «Маладосці». Нямела тапталіся ля дзвярэй, пакуль не выйшаў сам Мікола Якаўлевіч і не прывёў нас у пакой. Кажы: «Відаць, вы вершы прынеслі?» Даставалі мы нясмела староначкі з вучнёўскіх сшыткаў, паказвалі свае вершы. Ён нас па-бацькоўску слухаў, рабіў заўвагі, найбольш заўваг, як я памятаю, было мне. А мне тады падабаўся паэт Алесь Наўроцкі. Я пісаў такімі ж доўгімі радкамі, нават яшчэ даўжэйшымі за яго. Была амаль проза. Мікола Якаўлевіч пачытаў гэтыя вершы і кажа: «Гэта, хлопец, у ця-

бе пройдзе». І праўда, прайшло... Ён аказаўся вельмі чутлівым настаўнікам для нас, маладых паэтаў. У Міколы Аўрамчыка была кніжка «Сустрэча былых кананаў» (яна ў свой час была адзначаная Дзяржаўнай прэміяй імя Янкі Купалы). Я думаю, у Міколы Якаўлевіча выспела даўно кніга яшчэ адных сустрэч. Маю на ўвазе вершы-прысвячэнні, якіх у яго многа, сваім аднагодкам і маладзейшым сябрам.

Генрых ДАЛІДОВІЧ, прэзаіт, галоўны рэдактар часопіса «Маладосць» у 1991—2002 гадах:

— Я калісьці прыходзіў у той пакой «Маладосці», дзе сядзелі Мікола Аўрамчык, Міхась Стральцоў. Я любіў паслухаць і зачароўваўся расказамі Міколы Якаўлевіча. Пасля трапіў працаваць у часопіс «Полымя», дык

евіча нават твар змяніўся: «Мікола Якаўлевіч, 27 гадоў працы — і раптам сыходзіць?». Аўрамчык сышоў і тады на месяцаў 7-8 паехаў у Ялту. Мы думалі: адпачываць, лячыць свае хворыя лёгкія, праклятую астму. І вось аднойчы Мікола Якаўлевіч завітае з пакоўным партфелем і пачынае размову далёк: «А ці многа ў вас прозы?...» І раптам: «Хлопцы, я прынёс раман». Мы дружна ўсміхнуліся, таму што ён паэт, здаецца, нідзе прозу не друкаваў. А ён дастае з партфеля папку, кладзе на стол: «Буду какаць з хваляваннем, што вы скажаце». Тады ўжо рэдактарам быў Анатоль Грачанікаў, папрасіў, каб я пачытаў. Цяпер я скажу тое, што адчуў тады. Гэты твор быў прысвечаны працы зняволенага на шахце ў Руры, які трапіў у палон не па сваёй волі, а таму што здаўся іх камандуючы. Малады чалавек трапляе ў невыносныя ўмовы. Твор быў напісаны не па тагачасных ідэалагічных канонах, а з нейкімі нюансамі, якія тады літаратура не адлюстроўвала. Мабыць, недзе паралельна апісваў тое ж Янка Брыль у «Птушках і гнёздах». Але лёс палоннага ў Янкі Брыля іншы: Польшча была членам Лігі нацый да вайны і мела права на абарону сваіх ваеннапалонных. Савецкі Саюз з Лігі нацый за вайну з Фінляндыяй быў выключаны. А па-другое, Сталін казаў: «У мяне няма палонных, у мяне ёсць здраднікі». Уявіце ў гэтай сітуацыі Міколу Якаўлевіча, які насіў у сабе гэты боль і здолеў яго перадаць вельмі глыбока: пісаў фактычна пра тое, што перажыў. Калі Аўрамчык пачаў пісаць, ён стаяў перад выбарам: ці сфальшывіць, ці паказаць праўду. І паказаў праўду. Напрыклад, як у хвіліны адчаю так свідраваў, што хацеў, каб горная парода яго заваліла. Гэта

Сталіна чакалі, што Міколу Якаўлевіча могуць забраць, таму што пэўныя органы ведалі, што яго англічане вызвалілі. Жонка трымала хатулёк, дзе была бялізна і іншыя рэчы на такі выпадак...

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК: — Я аматар, прыхільнік і чытач беларускай літаратуры. У якасці чытача заўсёды добра пачуваюся, асабліва, калі згадваю тыя кнігі, якія на мяне паўплывалі, тыя творы, якія мяне выходзілі, пачынаючы са школьных гадоў. У 1965 годзе мне 8 гадоў. У школе разгортваю чытанку з радкамі: «У душы Палесса, у глыбі Палесса, паблізу Старобіна будзеца горад Салігорск...» Так пачынаўся адзін з артыкулаў Міколы Аўрамчыка. Мяне зачаравала фраза «ў душы Палесса». Як гэта было паэтычна сказана! А пасля праз 10 гадоў я разгарнуў у Дзень паэзіі альманах і прачытаў верш Міколы Аўрамчыка, прысвечаны Васілю Быкаву. Там былі радкі:

*Калі нам дажыць да світаньня,
Калі пратрымацца да дня,
Дык могількамі не стане
Праклятая вышыня.*

І ахнуў: як так можна проста, паэтычна, выразна ўзяць назвы прэзаічтых твораў і ператварыць іх у паэзію. І з якой цеплынёй сказаць пра гэта. Раман «У падзямеллі» — гэта тая проза, якую варта перачытваць, а не проста адзін раз прачытаць. Той раман, які патрабуе экранізацыі, таму што ў ім пра вайну сказана тое, што не знойдзеш у іншых яркіх, таленавітых кнігах па гэтай тэме. Там асабісты вопыт: плакаць хочацца, чытаючы сцэны, дзе нямецкі майстар, шахцёр, беларускаму хлопцу, паэту, кожны дзень прыносіць вялізны бутэрброд. Дзякуючы гэтаму ён выжыў. Альбо палонныя англічане, якія таксама працавалі ў шахтах (а ім прыходзілі пасылкі з ежай праз Швейцарыю, праз Чырвоны Крыж) падыходзілі да галоўнага героя, каб немцы не бачылі: «Мы паклалі ежу ў той штольні...» Ён паказаў, што калі надыходзіць вялікая бяда, то нацыянальнае адыходзіць на другі план. На першым застаецца чалавечнасць, а яна і праз немацую выяўляецца, і праз англічан. Толькі ў Аўрамчыка я гэта прачытаў. У час вялікай бяды людзі ўспамінаюць пра нейкія вельмі простыя рэчы, якія дапамагаюць выжыць: падтрымку, слова, ежу. Гэты мастацкі вопыт нам павінен дапамагаць. І дзеля гэтага трэба чытаць беларускую літаратуру, у прыватнасці Міколу Аўрамчыка.

Чым больш я жыву, тым больш у маёй душы, як чытача беларускай літаратуры, збіраецца радасці: гэта тая літаратура, якая мяне выхавала. Мяне выходзілі і вусныя расказы Анатоля Вярцінскага, Рыгора Барадудзіна пра Аўрамчыка. Таму што ён стварыў літаратурную выхаваўчую школу пры часопісе «Маладосць». Я ў гэтую школу не паспеў, я нёс свае вершы да Аўрамчыка, а трапіў да Пётруся Макаля. Але мне пра гэта і Раіса Баравікова расказвала: як ён абнадзейваў, як гладзіў у літаральным сэнсе маладых паэтаў па галаве. Як умеў сказаць добрае слова. Сёння мы, бадай, не гаворым добрых словаў адзін аднаму. Мне пашанцавала: у маім жыцці была і застаецца літаратура, створаная Міколам Аўрамчыкам, застаецца яго чалавечы вопыт.

Ларыса ЦІМОШЫК

памятаю, як прыходзіў Іван Мележ, напрыклад, калі ехаў на радзіму выступаць. Ён казаў: «Хлопцы, еду з Аўрамчыкам». Яны абодва былі высокія, прыгожыя, знаныя. Але Мележ часам саромеўся выступаць, хоць быў ужо славыты, а Мікола Якаўлевіч яго ратаваў. Калі вучань Міколы Якаўлевіча Васіль Зуёнак стаў галоўным рэдактарам «Маладосці», а я стаў яго намеснікам. Мы недзе з год працавалі разам з Міколам Аўрамчыкам. Ведаючы яго вялікую любоў да Максіма Танка, мы часам любілі Міколу Якаўлевіча падбадзёрыць. Казалі: «Танк у часопісе «Полымя» надрукаваў вялікую нізку паэзіі, але ёсць нешта не тое...» Мікола Якаўлевіч маўчаў, а потым гаварыў: «Ну што вы, хлопцы, у Максіма такая амплітуда вагання...»

Аднойчы нечакана зайшоў Аўрамчык да нас з Зуёнкам і кажа: «Хлопцы, усё, іду з працы». У Васіля Васіль-

адзін бок праўды. І другі бок праўды: з ім працуе майстрам немец, які, разумеючы, што малады чалавек пакутуе, падкормлівае яго. І робіць гэта так, каб наглядчыкі не заўважылі і пацукі не ўкралі ежу. Я адчуў, што гэта новае слова ў прозе. Сказаў Грачанікаву, той прачытаў, і мы з вялікім задавальненнем надрукавалі гэты твор. Я ведаў, што будучы нападкі. Папрасіў Яўгена Лецку, каб ён паперадзе напісаў рэцэнзію — яна была надрукаваная ў «Ліме». Каб гэты твор быў перакладзены на рускую мову, каб яго добра прапагандаваць, гэта толькі б паспрыяла нашай беларускай прозе — таму што мастацкая праўда... Мы неяк пазнаёміліся з жонкай Міколы Якаўлевіча. Яна расказала, як ён пасля працы на шахтах Рура трапіў на «пэравыхаванне» ў Данбас. Гэта было пакаранне. Але ўжо нават па вяртанні дадому яны ажно да смерці